

MAGYAR SZEMLE

1939 NOVEMBER

XXXVII. KÖTET 3. (147.) SZÁM

A NÉPKÉPVISELET VÉDELMÉBEN

AZ ORSZÁGGYŰLÉS arra szolgál, hogy általa a nemzet az államhatalmat gyakorolja, vagy legalább annak gyakorlásában részt vegyen. Az országgyűlési rendszer vagy parlamentarizmus tehát az állam alkotmányos berendezését, illetőleg magát az alkotmányosságot jelenti és ennyiben ellentétes az önkényuralommal, diktatúrával, amely mellett az államhatalmat valamely személy, csoport vagy osztály önkényesen gyakorolja s maga a nemzet az államhatalom gyakorlásában a maga egészében és közvetlenül nem vesz részt. Az államhatalom ebből a szempontból úgy a törvényhozói, mint a végrehajtó hatalmat jelenti; a törvényhozás joga alkotmányos államban egészben vagy részben az országgyűlést illeti, de az országgyűlés rendszerint a végrehajtó hatalom gyakorlására is befolyik a főtisztviselők választása vagy azok feleletre vonása útján (parlamentáris, képviseleti vagy felelős kormányzat).

Kezdetleges viszonyok között az országgyűlés a nemzet minden teljesjogú férfitagjának — minden nemes embernek — részvételével alakult, azaz ösgyűlés jellegű volt (pl. az ősi magyar nemzetgyűlés, majd a XVI. századig az országgyűlés). A nemzeti uralom szélesebb területekre kiterjesztése, a jogosultak számának szaporodása, s részben szűkösebb anyagi helyzete megindította azt a folyamatot, amely az országgyűlésnek képviseletté alakulását eredményezte. Ha azonban az országgyűlés többé nem maga a nemzet, csak annak képvisellete, azonnal felmerül a kérdés, hogy ez a képviselet mi módon jöjjön létre, hogy a nemzet egészét híven tükrözze és az igazi nemzeti akaratot valóban kifejezze.

Hogy az országgyűlés megfelelően rendeltetésének, azaz a nemzeti társadalom hű tükré legyen, ahhoz szükséges, hogy az országgyűlés tagozódása a nemzettest összetételével összhangban legyen. A rendekre tagolt középkori nemzeti társadalomnak a rendi képviseleten alapuló országgyűlési rendszer felelt meg. A rendiség megszüntetésének és az állampolgári jogegyenlőség érvényesülésének a népképviseleti parlament volt a következménye. Legújabbán mind több oldalról merül fel az a kívánság, hogy az országgyűlést a rendi képviselet mintájára a modern érdekképviseleti gondolat felhasználásával kellene újjászervezni.

Mindenekelőtt megállapítjuk, hogy úgy a rendi képviselet, mint a népképviselet, valamint az érdekképviselet is országgyűlést, tehát parlamentarizmust tételez fel. Mindegyik csak egy faja az alkotmányosságnak, azaz az állam olyan berendezésének, amelyben a nemzet képvisellete (az országgyűlés) útján tevélegesen részt vesz az államhatalom gyakorlásában. Még pedig a népképviseleti alkotmány az alkotmányosságnak az a faja, amelynél a nemzet képviselőit az országgyűlésbe a kisebb-nagyobb körzetekbe csoportosított választóközönség közvetlenül vagy közvetve választja. Az

alkotmányosságnak más faja a rendi képviseleti vagy érdekképviseleti rendszer, amelynél az országgyűlés tagjainak választása az egyes rendek, társadalmi osztályok, foglalkozási ágak külön szervezett választó testületéi (régebben a megyei és városi közgyűlések, ma a korporációk, kamarák) részéről történik.

II. AZ ÉRDEKKÉPVISELETI rendszer jelentőségének megítélésénél elsősorban a népképviseleti rendszer előnyeit és hiányait kell megállapítanunk.

Míthogy a népképviseleti rendszer mellett az országgyűlés rendszerint a területi alapon (választókerületenkint, járásonkint vagy törvényhatóságokkint) a lakosság részéről választott képviselőköl alakul, a népképviseleti rendszer módot ad arra, hogy az egy körzetben, tehát szomszédságban lakó választóközönség az országgyűlésben külön képviseletet kapjon. Már pedig az egy körzetben lakókat rendszerint külön egyéniség jellemzi; ezt az egyéniséget a föld, a természet, az éghajlat azonossága alakítja ki és ez az egyéniség azonos népszokásokban, nyelvjárásban, népviseletben, népkarakterben jut kifejezésre. Az egy területi körzetben lakókat az azonos vagy párhuzamos érdekek egész sora köti össze és ez az érdekközönség gyakran kerülhet szembe más területi körzetek külön érdekeivel. A nemzeti élet koncertjét a nemzetrészek összhangba hozása alakítja, de ez az összhang nem állhat a külön hangok elnémításában. Az egészséges lokálpatriotizmust nem elnyomni, de fejleszteni kell, mert a hazát a valóságban az egyes részére az ő szűkebb hazája képviseli, tehát az a föld és nép, amelyet ismer, amelyet át tud tekinteni, amellyel családja, hagyományai, foglalkozása, körülményei szoros kapcsolatokkal kötik össze. Ha a területi alapon kialakult nemzetrészek az országgyűlésen külön képviselet nélkül maradnának (pl. országos lajstrom esetében), akkor az országgyűlés többé nem is magának a nemzetnek lenne a képvisellete, hanem esetleg csak egy elvont, testetlen, csupán a központ elképzelésében élő nemzet-fogalomnak. A kunság, a székelység, a Nagyalföld, a Felvidék, a Balaton környéke, a nagyvárosok joggal emelhetnek igényt arra, hogy az országgyűlésen külön szószólóik legyenek és hogy követekül olyanokat küldhessenek, akik — mint közülük valók — legjobban ismerik bajaikat és óhajaikat. Már ez a szempont is amellet szól, hogy a népképviseleti rendszert sohasem szabad teljesen kiküszöbölni és olyan rendszerrel felváltani, amely a választókat más alapokon, pl. foglalkozási áganként csoportosítja.

De az érdekképviseleti rendszer kizárólagossága ellen és a népképviseleti rendszer mellett szól az is, hogy a nemzet tagjait az országos politika szempontjából rendszerint nem elsősorban foglalkozási érdekeik csoportosítják. Mindig voltak és lesznek olyanok, akik az individualista világfelfogás alapján állva az állam befolyását a lehető legszűkebb körre kívánnák korlátozni és viszont olyanok, akik a közösségi alapon állva az egyéni szempontokat a köz érdekében háttérbe szorítani, sőt elnyomni hajlandók. Voltak és lesznek a törvényes jogrend alapján állók, akik a fejlődést csak a törvényes út betartásával tartják felépíthetőnek (legitimisták) és lehetnek esetleg forradalmárok, akik teljesen új alapokon kezdenének építeni. Vannak és lesznek konzervatív gondolkodásúak, akik a meglévő rendhez ragaszkodnak és lesznek reformerek, akik mérsékeltebb vagy erősebb ütemben akarnak haladni (utóbbi a radikalizmus). Vannak és lesznek centralisták, akik a központi kormányhatalmat erősíteni és mindent államosítani akarnak és viszont autonómisták, akik a vidék megerősítését, vidéki központok kiépítését és széleskörű önkormányzatot óhajtanak. Egyesek az állam és egyházak szoros kapcsolatát, mások teljes szétválasztását, esetleg az egyházak elnyo-

mását kívánják. Egyesek monarchisták, azaz a királysági államforma hívei, mások köztársaságiak. Egyesek az államot alkotmányos rendszerrel, mások a tekintélyi kormányzat elvei szerint akarják felépíteni. Vannak, akik imperialisták, azaz hódító és elnyomó politikát folytatnának, az ország határainak kitolását, gyarmatok szerzését kívánják; viszont vannak a békés fejlődés hívei, a háború ellenzői. Vannak, akik az ország kisebbségeit minden eszközzel be akarnák olvasztani a többségbe, viszont, akik azok külön kultúrájának fejlesztését a legszélesebb körben előmozdítani is hajlandók. Vannak, akik a teljes állami önállóság hívei, viszont mások bizonyos megalkuvásra és egy másik államhoz való csatlakozásra hajlamosak (kurucok és labancok). Vannak, akik nemzetközi tájékozódást más államcsoport (ma divatos szóval: tengely) felé tartják indokoltnak, mint a többiek.

Ilyen és más hasonló szempontok szokták csoportosítani az állampolgárokat. A csoportosulást, pártokra szakadást előmozdítja a különböző vérmérséklet, az eltérő egyéni adottság, a különböző fokú és irányú műveltség. Országokint és koronként más-más szempont lép előtérbe és képezi a pártalakulás alapját. Van eset, mikor a pártalakulásban a foglalkozási ág is bizonyos szerepet kap és iparos-, kisgazda-, földműves- vagy munkáspárt is képződik; de az ilyen párt sincs egyszerűen tisztán foglalkozási alapon felépítve, másrészt programjában nem a külön érdekek szokták az egyedüli szerepet játszani. A tapasztalat azt mutatja, hogy az egyeseknek az állam céljára, berendezésére, bel- és külpolitikájára vonatkozó állásfoglalása a foglalkozási ágtól teljesen független. Már pedig a tisztán érdekképviseleti alapon felépített országgyűlésen az egyes csoportok inkább az ő karuk különleges gazdasági szempontjait érvényesítenék, a polgároknak az általános célokról vallott felfogása alig juthatna kifejezésre, a közérdek és közjó szempontja könnyen háttérbe szorulna. Hiányos és tökéletlen lenne tehát az állam politikai élete, ha az országgyűlésen csak az érdekképviseletek jelenhetnének meg, s a foglalkozási águktól függetlenül nem juthatnának kifejezésre világnézetek és államfelfogások, ha a nemzet nem tudna irányítólag befolyani az állam bel- és külpolitikájának döntő kérdéseibe. Az állam nemcsak gazdasági hatalom és nem lehet egyedüli feladata a gazdasági és szociális kérdés megoldása. Az állam erkölcsi lény, külön nemzetegyeniség, amely megszámlálhatatlan sok tényezőtől tevődik össze, a nemzetekében fejlődik, izmosodik, esetleg elkorcsosodik és megrokkann, s ennek a különleges alakulásnak a gazdasági és foglalkozási tényező csak egyik mozzanata. A nemzetegyeniséget a foglalkozási csoportokon felülemelkedő, magasabb szempont, nem az érdekek ellentéte, hanem a nemzeti érdekek azonossága táplálja, s nem szabad a nemzet képviselőiben ezt a magasabb, egyetemes szempontot háttérbe szorítani.

Viszont a népképviseleti rendszernek az érdekképviseleti rendszerrel szemben kétségtelenül lehetnek és vannak is hátrányai. Méltán hozzák fel, hogy az egyén, az ő foglalkozási csoportjából kiszakítva, sok értékes erkölcsi tulajdonságát veszti; a népképviseleti rendszer a kalandor politikusok érvényesülését és a demagógiát lehetővé teszi, az erős pártfegyelem pedig valóságos kinevezési rendszert fejleszthet. Az érdekképviselet — a pártszervezettel ellentétben — organikus felépítés; a közös hivatás rendi összetartást és önérzetet fejleszt. Az érdekképviselet erős kiválasztást érvényesít és az értékesebb elemet juttatja vezető szerephez. Az országgyűlés rendi felépítése módot ad arra, hogy ne csak a legnépesebb számban lévő alsó rétegek kapjanak országgyűlési képviseletet és hogy az egyes társadalmi csoportok ne nyers számarányuk, hanem nemzeti jelentőségük és értékük arányában foglaljanak helyet a törvényhozásban.¹

Kétségtelen, hogy a népképviseleti rendszer nem mindig adja a nemzet egészének hű tükrét és gyakran a nemzeti akaratot torzítva mutatja. A népképviseleti rendszer kifejezheti ugyanis a társadalomnak pártok szerinti

¹ L. bővebben a szerzőtől: A modern rendiség és a magyar alkotmány (Új Kor, 1936 május 15.).

megosztását, azonban a párttagozódás nem az egyetlen és gyakran nem is a legfontosabb csoportosulás. A népképviselői rendszer nem gondoskodik arról, hogy a nemzetegész természetes rétegződése, a társadalmi osztályokban, foglalkozási csoportokban kifejezésre jutó szerves erők megnyilvánuljanak; hogy a nemzet minden osztálya és rétege jelentőségéhez mértén helyet kapjon a törvényhozás házában. Az érdekképviselő alkalmazása a számszerű többség rideg elvét megfelelően ellensúlyozza.

III. A NÉPKÉPVISELETI rendszer ellen leginkább abból a szempontból szoktak újabban kifogást tenni, hogy a nemzeti élet egységes erő kifejtését akadályozza.

Ha a népképviselői alkotmánynak a nemzeti élet erő kifejtéseire gyakorolt hatását nézzük, elsősorban az a kérdés merül fel, hogy az alkotmányosság és az országgyűlési rendszer általában nem hat-e korlátozólag a nemzeti erő kifejtésre és hogy ebből a szempontból nem látszik-e kívánatosabbnak az alkotmányosság teljes mellőzése; mert ha már van országgyűlés, azaz a nemzetnek nagy taglétszámú képviselőtestülete hatalmat gyakorol, kézenfekvő az a feltevés, hogy ez a hatalom a kormányzat erejét csökkentheti, még pedig akármilyen rendszer szerint — népképviselői vagy rendi alapon — van is az országgyűlés megszervezve.

Azonban meggyőződésünk szerint, ha a nemzet egyetemében a nemzet sorsának főkérdéseire a napi pártpolitikán felülemelkedő egységes akarat él, akkor ez az akarat a kormányzatot nem gyöngíti, de alátámasztja, tekintélyt és erőt ad neki. A kormány sokkal erélyesebb bel- és külpolitikát folytathat, ha állandóan hivatkozhatik az országgyűlésen át szabadon kifejezésre jutó nemzeti akaratra. Alkotmányosság és tekintélyi kormányzat nem ellentétes, de egymást kiegészítő rendszerek, mert a nemzeti akaraton alapuló kormányzat rendelkezik a legnagyobb tekintéllyel és van képesítve a legnagyobb erőfeszítésre; A tekintélyt azonban a nemzet vezetői nem a nyers erő alapján, hanem a nemzet bizalmából élvezik és hatalmukat csak a nemzet képviselőivel egyetértésben gyakorolhatják.

Az alkotmányosság mellőzése átmenetileg mutathat fel sikereket, de a kormányzat erejét egymagában tartósan nem tudja biztosítani. Mert ha az ilyen kormányzat valóban rendelkezne is a nemzet jelentékeny részének vagy legalább jobbainak bizalmával és a legnagyobb önzetlenséggel és jószándékkal igyekeznék is a nemzet jobb jövőjét munkálni, működésének jogsultsága tekintetében a társadalom egyes csoportjaiban előbb-utóbb kétségek ébrednének. Maga az a körülmény, hogy a kormány az országgyűlést félretolta, s ily módon a nemzet irányító és ellenőrző hatalmát kizárta, tekintélyét künn és benn mihamar aláássa; a folyton fokozódó bizalmatlanság vagy erejét bénítja meg, vagy hatalmának biztosítása végett az ellenvéleményt erőszakosan elnyomó rendelkezésekre kényszerül, s hovatovább kizárólag a nyers erőre támaszkodhatik. Mindkét esetben csorbul az az összhang, amely egyedül egyesítheti közös munkára a nemzet minden tényezőjét és egyedül képesítheti a nemzetet nagy erő kifejtésre. Az alkotmányosság mellőzése mindig a nemzeti élet megrázkódását jelenti, s az ebből a válságból való kibontakozás rendszerint sok idővesztéssel és erőpazarlással kapcsolatos.

Az alkotmányosságnak természetesen különös jelentősége van Magyarországon, ahol a nemzet befolyása a közhatalomra a nemzettel egyidős, ahol az országgyűlés mellőzése és az önhatalmú kormányzásra törekvés évszázadokon át annyi küzdelem oka, annyi szabadságharc kiindulópontja volt. A magyar nemzet története folytonos küzdelem az alkotmányosságért, amelynek kiépítésén és alkotmánybiztosítókkal való körülbástyázásán annyi nemzedék dolgozott. Ez az alkotmányos,

szabadságszerető szellem azonban sohasem ment a királyi tekintély rovására és sohasem volt gátja a magyar nemzet érvényesülésének. Sőt az országgyűlés adott erőt az idegen befolyás elleni küzdelemre, a sérelmek megszüntetésének biztosítására; csak erre az országgyűlésre támaszkodó minisztériumok tudtak kellő súllyal fellépni a kiegyezés óta az osztrákok törekvéseivel szemben.

De ha az alkotmányosság általában nem akadályozza az erős központi kormányhatalomnak, megfelelő megszervezés mellett nem lehet az a népképviselői alkotmány sem. A népképviselői rendszer ellen újabban érvényesülő bizalmatlanság nagyrészt abból a meggyőződésből fakad, hogy a kormányzat erejét a parlamentarizmus általában csökkentti; ez a felfogás tehát nemcsak a népképviselői rendszert veti el, hanem a parlamentarizmust általában lejáratnak tekinti. A vezéri elv alapján berendezkedő államok ezért rendszerint nem is a népképviselői országgyűlést cserélték fel más szerkezetű törvényhozó testülettel, hanem egészen félretolták a parlamentarizmust, vagy a népképviselői árnyék-hatalommá fokozták le, s lényegileg diktatúrát ültettek a helyébe.

Hogy a népképviselői rendszer megfelelő megszervezés mellett a kormányzat erő kifejtését nem akadályozhatja, azt legjobban bizonyítja az a körülmény, hogy ez a rendszer hosszú időn át számos államban kifogástalanul működött, s az illető államokat a virágzás legnagyobb fokára volt képes emelni. Anglia, Amerika, Belgium, Svájc és más államok példái még ma is azt igazolják, hogy e rendszer éppenséggel nem járta le magát. Magyarországon a népképviselői rendszer behozatala után hamarosan mély gyökeret vert s aránylag rövid fennállása óta olyan nagy tekintélyű kormányokat tudott az ország élére állítani, amelyek többször egy évtizedet is meghaladó időn keresztül biztos és erős kézzel fogták a kormányrudat (Tisza Kálmán, Bethlen István). Tisza István egyénisége is a hivatott vezér ismérveit mutatja, s mégis a parlamentarizmusban látta a nemzet egyedül lehetséges életformáját. „Mindен más nemzet sokat veszíthet, ha elveszti hitét a parlament intézményében, — mondotta — mi magyarok azonban nemzeti létünket veszítjük el.”

Mégis kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy a népképviselői rendszerrel kapcsolatban az utóbbi időben egyes államokban kifogásolható tünetek is jelentkeztek és e tünetek veszélyeztették a kormányzat tartósságához és biztonságához fűződő érdekeket. E hátrányos jelenségek azonban egyrészt inkább olyan államokban fordultak elő, ahol a parlamentarizmus kellő hagyományok híján még nem tudott a nemzet véérébe átszívódni és másrészt inkább azóta léptek előtérbe, amióta a választójog túlzott kiterjesztése a népképviselői rendszer lényegét meghamisítva, az országgyűlést a nemzet képviselőiből a szélsőséges demagógia küzdő arénájává alakította.

Egy korábbi tanulmányomban¹ ismertettem azokat az okokat, amelyek miatt a népek közvéleményének egy része a világháborút követő válságok áradatában kiábrándult a parlamentarizmusból. A szélsőséges irányzatok és a demagógia megerősödése, a szocializmus és kommunizmus térhódítása, a pártok elszaporodása, a parlament színvonalának hanyatlása, a parlamenti botrányok és panamák megsokasodása, de különösen a kormányok gyors váltakozása és a kormányzatnak a koalíciós rendszerből folyó bizonytalansága voltak azok a bajok, amelyek az érdeklődést a diktatúra irányában érlelték. Ráműtöttem azonban arra is, hogy e bajok nem minden államban jelentkeztek, hogy részben csak a rendkívüli, válságos korszak beteges tünetei voltak és nem a népképviselői rendszer, hanem csak a rendszer elfajulásának rovására írhatók.

Az kétségtelen, hogy a kormányzat hatékonysága szempontjából előnyös, ha a kormány mögött egységes párt áll, amely a többségi elven alapuló hatalmával a kormányzat kezdeményezéseit bármikor és biztosan sikerre viheti; az ú. n. koalíciós, azaz több pártra támaszkodó kormányzat veszé-

¹ Új irány a modern alkotmányokban, Budapest, 1935. 63. lap.

lyeztetheti a kormányzat határozott irányát, béníthatja erejét. Az ú. n. egy-párt-rendszer azonban már nem szükséges, sőt nem is kívánatos és a népképviseleti elvvel ellentétes. A nemzeti alapon álló és nemzetépítő célkitűzésű ellenzéknek a népképviseleti rendszer mellett rendkívül fontos szerep jut; az gyakorolja a nélkülözhetetlen bírálatot, az adja meg a szükséges ellensúlyt, amelyre a kormánynak bel- és külpolitikájában sokszor lehet és kell hivatkoznia és az biztosítja kormánybukás és irányváltozás esetében a népképviseleti rendszer folytonosságát. A szabad és művelt ember lelki integritásához hozzátartozik, hogy a pártprogramotok felett bírálatot mondhasson és a pártok között meggyőződése szerint választhasson; viszont a kormányzat erejét és tekintélyét rendkívül fokozza, ha többségét a meggyőzés fegyverével tudja biztosítani. A pártokat jogszabállyal eltüntetni úgysem lehet; az eltérő felfogásúak vagy titkos pártokat alapítanak, vagy a mesterségesen egységessé tett (nagy) párt kereteit pártcsoportok alakításával feszegetik.

Különben nem hisszük, hogy az országgyűlésnek érdekképviseleti alapon való berendezése a kormányzat erejét fokozná. Míg ugyanis a népképviseleti rendszer mellett a választás a kormányprogram figyelembevételével történik és a kormánypárt győzelme a kormányzat erejét feltétlen biztosítja, addig az érdekképviseletek részéről való választás alapja nem pártprogram és így a kormányzat iránya teljesen bizonytalanná válhat. Az érdekképviseletek választottjai a kormánytól sokkal függetlenebbek, minthogy megbízásuk alapja kizárólag rendtársaik bizalma, s az új választás ezt a bizalmi viszonyt nem boríthatja fel. A mi országgyűlésünk két háza közül is a jelentékeny részben érdekképviseleti alapon szervezett felsőház a függetlenebb; tagjai a felmerülő kérdésekhez esetenként foglaltak állást és tagjainak csak kis töredéke tagja a kormánypártnak. Az érdekképviseleti rendszer tehát — ha szabad önkormányzat alapján valósul — nemhogy erősítené a kormánynak a helyzetét, hanem bizonytalanná teheti.

Olaszországon kívül nincs is állam, amely az egész országgyűlést érdekképviseleti alapon szervezte volna meg. Az 1934. évi osztrák alkotmány ezt szintén tervezte ugyan, de nem merték végrehajtani. Portugáliában a rendi kamarának csak tanácskozó szava van. Az új német irodalomban a rendi gondolat ugyan kísért, de a törvényhozói jellegétől megfosztott birodalmi gyűlés még népképviseleti alapon van összeállítva.

Felhasználásra ajánlja az érdekképviseleti intézményt XI. Pius pápának 1931. évi híres apostoli körlevele: a Quadragesimo anno. E körlevél szerint a szaktestületi intézményben a vállalkozók és a munkások érdekközösségbe kerülnek és önkormányzati alapon átvehetik az államtól a gazdasági politika irányítását. A munka a tőkével egyenrangú elbánásban részesül, ami a munkás megbecsülését és jobb gazdasági és társadalmi helyzetét eredményezi. A gazdasági élet könnyebben áttekinthető — és így a gazdasági programok egyszerűbben keresztülvihetők. A pápai körlevélben azonban szó sincs arról, hogy a szaktestületi intézmény az országgyűlést teljesen pótolja vagy feleslegessé tegye.¹

IV. AZ ÉRDEKKÉPVISELET gondolatát a magyar állam a születési rendiség eltörlésével és a népképviseleti rendszer behozatalával nem adta fel, sőt következetesen ápolta és a világháború után az összes államok között először értékesítette újra. A magyar országgyűlés felsőháza az 1926: XXII. törvénycikk szerint jóformán teljesen érdekképviseleti, alapon van megszervezve; ez a gondolat a törvényhatósági bizottságok Összealkotásánál is értékesítve van (1929: XXX. t.-c. és 1930: XVIII. t.-c.-ek). A munka azonban

¹ L. erre nézve Merkl: Der staatsrechtliche Gehalt der Encyklika „Quadragesimo anno“. Zeitschrift für öffentliches Recht, 1934.

még nincs befejezve; meg kell szervezni az összes foglalkozási ágak keresztény nemzeti és önkormányzati alapon álló törvényes érdekképviseletét és azokat központi szervezetbe összevonva a gazdasági élet irányításában szerephez kell juttatni.

Fentebb kimutattuk, hogy az országgyűlést sem tisztán népképviseleti, sem tisztán érdekképviseleti alapon nem lenne helyes összeállítani. A nemzeti képviselet rendszere annál tökéletesebb, minél több keresztmetszetben próbálja kifürkészni a nemzeti akaratot. Ebből a szempontból sem az országos pártokat, sőt a foglalkozási ágak törvényes képviseleteit nem szabad figyelmen kívül hagyni. Országgyűlésünk ősi kéttáblás rendszere módot ad arra, hogy az egyik ház népképviseleti, a másik érdekképviseleti alapon álljon; két rendi kamara épp oly helytelen lenne, mint két népképviseleti testület (szenátus-rendszerű felsőházzal) vagy a bevált kéttáblás rendszer teljes mellőzése.

A rendiség tehát nem áll ellentétben alkotmányunkkal, sőt annak szerkesztésének alkatrésze. Nálunk a? érdekképviseleti rendszer nem divaticsk, nem a korszellem tiszavirága, de alkotmányunk egyik alap gondolata. Viszont a népképviseleti rendszert sem nélkülözhetjük; ha hibái vannak, azokat ki kell küszöbölni, az elfajulásokat lenyesegetni.

Ahhoz, hogy a népképviseleti rendszer kifogástalanul működjék, nemzetnevelő munkára, a politikai műveltség általánosítására és a kormányzati érzék megerősítésére van szükség. Ebből a szempontból rendkívül fontosnak tartom az állampolgári ismereteknek minden rangú iskolában való megfelelő tanítását, valamint a katonai és katonas szolgálat fegyelmező hatását. Az országos politikai életnek a múlt tanúságai szerint rendkívül alkalmas előiskolája a helyi önkormányzat, amely a közügyek intézésébe a lakosságot bevonja, ezzel politikailag neveli, a destruktív bírálatra való hajlamot mérsékli, az országos szerepre alkalmas egyéneket kiválasztja.

A népképviseleti parlament bajainak orvoslása szempontjából a házszabályok reformja, a választójog feltételeinek megfelelő megállapítása, az érettség és értelmiség erősebb befolyásának intézményes biztosítása (pl. a pluralitással), szigorú országgyűlési összeférhetlenség, a mentelmi jog új szabályozása, a felsőház és államfő jogkörének erősítése és a válságos idők tartamára korlátozva bizonyos vonatkozásokban a kormány kivételes hatalommal való felruházása jöhetnek számba. A magyarnemzet ez eszközök felhasználásával erős küzdelmet folytat ősi alkotmányának fenntartásáért.